

PRACOHOLIZM JAKO PRZYCZYNA NIEZDOLNOŚCI KONSENSULANEJ DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA W ORZECZNICTWIE ROTY RZYMSKIEJ. IMPLIKACJE PROCESOWE

WORKAHOLISM AS A CAUSE OF CONSENSUAL INCAPACITY TO MARRY IN THE JURISPRUDENCE OF THE ROMAN ROTA. PROCEDURAL IMPLICATIONS

Ks. prof. dr hab. Ginter Dzierżon

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska
e-mail: g.dzierzon@uksw.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-5116-959X>

Abstrakt

W zaprezentowanym artykule przedmiotem uwagi stała się problematyka wpływu pracoholizmu na niezdolność konsensualną zawarcia małżeństwa w orzecznictwie Roty Rzymskiej. Z przeprowadzonej przez Autora analizy wyroków rotalnych wynika, iż w zdecydowanej większości z nich, poza jednym, wyrokowano za ważnością małżeństwa. Na tej konkluzji Autor jednak nie poprzestał, lecz postawił istotne pytanie: czy taki stan judykaturalny świadczyłby o tym, że pracoholizm nie można uznać za przyczynę niezdolności konsensualnej. Na to pytanie odpowiedział negatywnie, utrzymując, iż o wyrokowaniu rotalnym w głównej mierze zadecydowały uwarunkowania prowadzonych spraw. Z drugiej strony spostrzegł, iż w badanych wyrokach znalazły się wyraźne odniesienia do kanonicznej kategorii anomalii psychicznej. Opowiadając się za tezą, iż pracoholizm może stać się przyczyną natury psychicznej, poparł ją rezultatami badań z zakresu psychologii i medycyny. Stanął na stanowisku, iż pracoholizm może uniemożliwić podjęcie istotnych obowiązków małżeńskich w obszarach dobra małżonków oraz dobra potomstwa.

Słowa kluczowe: pracoholizm, małżeństwo kanoniczne, niezdolność do zawarcia małżeństwa, orzecznictwo Roty Rzymskiej

Abstract

In the presented article, the issue of the influence of workaholism on the consensual incapacity to marry in the jurisprudence of the Roman Rota became the

subject of attention. The Author's analysis of the rotal judgments showed that in the vast majority of them, with the exception of one, the validity of the marriage was judged. However, the Author did not stop at this conclusion, but posed an important question: whether such a state of jurisprudence would prove that workaholism cannot be considered a cause of consensual incapacity. He answered this question in the negative, maintaining that rotational sentencing was mainly determined by the conditions of the cases. He also observed that there were explicit references to the canonical category of mental anomaly in the sentences examined. In favour of the thesis that workaholism could be a cause of psychological nature, he supported it with the results of research in psychology and medicine. He took the view that workaholism could prevent the undertaking of essential marital duties in the areas of spousal well-being and the well-being of offspring.

Keywords: workaholism, canonical marriage, incapacity to marry, jurisprudence of the Roman Rota

Wstęp

Zagadnienie przyczyn niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa w literaturze kanonistycznej doczekało się licznych opracowań [García Faílde 1990; Paździor 1999; Tenże 2004; Kamiński 2024]. Nie oznacza to jednak, iż w pozycjach poświęconych tej problematyce odniesiono się do wszystkich przyczyn. Ze względu na ciągły rozwój badań nad chorobami i zaburzeniami osobowości w naukach psychologicznych i medycznych w kanonistyce zbiór przyczyn nadal pozostaje zbiorem otwartym.

Jedną z przyczyn, która jak dotąd doczekała się nielicznych publikacji, jest pracoholizm definiowany jako uzależnienie od pracy, przejawiające się w przymusie bądź niekontrolowanej potrzebie ciągłej pracy [Oates 1972, 1]. Zaistniała sytuacja stała się powodem do podjęcia namysłu nad tym zagadnieniem w tym opracowaniu. Przedmiotem analiz stanie się orzecznictwo Roty Rzymskiej. Z przeprowadzonej kwerendy wynika, iż jedynie w nielicznych orzeczeniach pojawia się wątek pracoholizmu. Nie występuje on w częściach prawnych, ale jedynie w częściach faktycznych. Należy zatem z pewną dozą pewności przyjąć, iż w Rocie Rzymskiej nie prowadzono ani jednej sprawy, w której pracoholizm uznano za przyczynę niezdolności do zawarcia małżeństwa. Taki stan domaga się zastosowania odpowiedniej metodologii. Ze względu na fakt, iż uzasadnienia faktyczne poszczególnych spraw wiązały się z różnymi uwarunkowaniami, badawczo nieuzasadnionym, czy wręcz niemożliwym, wydaje się być kumulatywne podejście

do badanych wyroków, dlatego uznano za bardziej odpowiednie poddanie analizie poszczególnych uzasadnień faktycznych orzeczeń. Poprzestanie jedynie na tak określonym celu eksploracji badawczej byłoby jednak niepełne, dlatego też założono, iż w tym kontekście problemem ważkim stanie się odpowiedź na pytanie: jakie znaczenie uzyskane rezultaty mogą mieć dla doktryny oraz wyrokowania trybunałów niższego stopnia jurysdykcyjnego?

1. Wyrok c. Turnaturi z 24 lipca 1998 r.

W Rocie Rzymskiej sprawę *Toletana in America* rozstrzygały dwa turnusy. Pierwszy podjął decyzję negatywną z tytułów określonych w kan. 1095, 2°-3° Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ po obu stronach. Drugi turnus pod przewodnictwem Aegidio Turnaturiego prowadził sprawę z tych samych tytułów².

Wątek pracoholizmu pojawił się w oświadczeniu mężczyzny. Argumentując nawiązał on do swego problemu egzystencjalnego związanego z nadmierną absorbcją pracą. Według ponensa to zjawisko występowało jedynie w czasie dzieciństwa, a nie w wieku dorosłym³.

W analizowanej sprawie zarówno konsulatorzy, jak i biegły powołany z urzędu zaistniałą sytuację postrzegali jedynie w kategoriach trudności życiowych stron⁴; ta kategoria nie jest prawnie relewantna [Dzierżon 2011, 175-90]. Sędziowie rotalni stanęli na satnowisku, iż w sprawie *Toletana in America* nie można było mówić o ciężkiej anomalii⁵. Dlatego też 24 lipca 1998 r. wydali orzeczenie: *non constet de matrimonii nullitate, in casu, ex capite tum defectus discretionis iudicii tum incapacitatis assumendi onera coniugalia utriusque partis*⁶.

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022.

² A. 85/1998, *Toletana in America*, Dec. c. Turnaturi z 24 lipca 1998 r., n. 3-4 (nieopublik.).

³ Tamże, n. 19: „Mike is a «workaholic», a defense he used in his childhood and continued to use in his marriage with serious effects. This defence worked for him as a child to cover some emotional wound but did not work for him as an adult”.

⁴ Tamże, n. 18.

⁵ Tamże, n. 23.

⁶ Tamże, n. 37.

2. Wyrok c. Boccafolo z 22 marca 2001 r.

Sprawę *Brentvooden*. w trybunale rotalnym rozstrzygano z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego po stronie pozwanej (kan. 1095, 2°)⁷. Zdaniem redaktora wyroku w zebranej dokumentacji na próżno można byłoby doszukiwać się argumentów przemawiających za roszczeniami powódki⁸.

Kwestia pracoholizmu wystąpiła w twierdzeniu adwokata utrzymującego, że strony wykazywały niekompatybilność charakterów. Popierając to twierdzenie argumentował, że pozwany był wyluzowany, będąc też pracoholikiem; powódka z kolei była niecierpliwa i spięta. Ponens ustosunkowując się do tego twierdzenia podkreślił, iż niekompatybilności charakterów nie można uznać za prawnie relewantny argument pozwalający na orzeczenie nieważności małżeństwa stron⁹. Tym samym kategorycznie przeciwstawił się konceptowi niezdolności relatywnej [Górski 2006].

W omawianym wyroku nie można pominąć faktu, że o negatywnym rozstrzygnięciu turnusu rotalnego¹⁰ nie przesądził przytoczony argument, ale kilka innych bardziej istotnych. Mianowicie zeznania świadków biorących udział w procesie były sprzeczne¹¹. Zdaniem audytorów rotalnych rozpad związku nie nastąpił z powodu poważnego braku rozeznania oceniającego u mężczyzny, ale z powodu zaistniałych trudności życiowych, które nie godziły w substancję konsensu. Zwrócili oni też uwagę, iż w tym wypadku nie wystąpiła ciężka anomalia. Istotną dla sprawy konkluzję sędziowie rotalni wywiedli z twierdzenia: „[...] he was ‘laid back’ in character; he was a workaholic before and after the marriage; he was not very open; he was too quiet and indecisive; he kept a very close rein on finances; preoccupation with money [...]”¹².

⁷ A. 42/2001, *Brentvooden*., Dec. c. Boccafolo z 22 marca 2001 r., n. 3 (nieopublik.).

⁸ Tamże, n. 10.

⁹ Tamże: „Sed palam omnibus est simplex incompatibilitas characterum, etiamsi verificetur, minime accipi potest utpote caput pro declaranda nullitate matrimonii”.

¹⁰ Tamże, n. 13.

¹¹ Tamże, n. 12.

¹² Tamże, n. 13: „Hae difficultates vitae coniugalis [...] tangere non potuerunt consensum matrimoniale iam recte positum, eoque nullo modo constitutere possunt argumenta certa ac gravia pro sustinendo accusato viri defectu discretionis iudicii. Vita matrimonialis ab intio felix fuit et finem habuit unice ob causas matrimonio supervenientes”.

3. Wyrok c. Stankiewicz z 25 lipca 2002 r.

Litis contestatio w sprawie *Arundelien.-Brichtelmestunen.*, podobnie jak w sprawie poprzedniej, zawiązano z tytułu ujętego w kan. 1095, 2° po obu stronach¹³. Również w tym wypadku problem pracoholizmu dotyczył mężczyzny.

Powód w swym oświadczeniu utrzymywał, iż już w czasie przedmażeńskim był pracoholikiem, co przejawiało się w tym, iż dużo energii wkładał w studiowanie. Z tej racji, jak twierdził, jedynie co czwarty tydzień mógł poświęcić pozwanej¹⁴. Utrzymywał, iż z tego powodu w jego świadomości zawieranie małżeństwa zeszło na dalszy plan. Przekonywał, iż same zawieranie związku uznał za automatyczne¹⁵. Do tych zeznań ustosunkowała się jedna ze świadków następująco: „Mężczyźni tacy są; ich praca jest dla nich bardzo ważna. Quintan próbował przywrócić równowagę w interesach ojca”¹⁶. Inni świadkowie do stanu mężczyzny odnieśli się pozytywnie, przykładem czego może być m.in. taka wypowiedź: “He was a pretty normal guy. There was nothing odd about him”¹⁷. Braku rozeznania oceniającego nie potwierdzili biegli w swych opiniach¹⁸. Dlatego 25 lipca 2002 r. audytorzy rotalni podjęli decyzję *pro validitatie matrimonii*¹⁹.

4. Wyrok c. Turnaturi z 19 lutego 2004 r.

Brak poważnego rozeznania oceniającego po obu stronach (kan. 1095, 2°) wystąpił też w sprawie *Philadelphien. Latinorum*. Tym razem z problemem pracoholizmu mężczyzny zmierzyl się biegli. Uwaga pierwszego z nich ogniskowała się wokół kwestii relacji małżeńskich. Wskazał, iż mężczyzna był pracoholikiem; pozwana zaś gospodynią domową. Zaistniały stan nie sprzyjał budowaniu więzi małżeńskich²⁰. Odnosząc się do tej konkluzji ponens rotalny wprawdzie nie wykluczył, iż relacje interpersonalne w małżeństwie

¹³ *Arundelien.-Brichtelmestunen.*, Dec. c. Stankiewicz z 25 lipca 2002 r., RRDc., vol. XCIV, n. 3.

¹⁴ Tamże, n. 11.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże, n. 16.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, n. 17.

¹⁹ Tamże, n. 20.

²⁰ A. 18/2004, *Philadelphien. Latinorum*, Dec. c. Turnaturi z 19 lutego 2004 r., n. 28 (nieopublik.).

wykazywały poważne braki, ale jednocześnie podkreślił, iż powołany ekspert nie wykazał, iż było to powodowane poważną anomalią²¹.

Z kolei powołana przez pełnomocnika powoda biegłą, która poddała krytycznej analizie akta sprawy uznała, iż owładnięcie mężczyzny pracą było następstwem pogarszających się relacji między stronami²². Zauważyła też, iż kryzys małżeński nastąpił w 15. roku pożycia stron²³. W jej opinii w tym wypadku nie można mówić o prawdziwym zaburzeniu lub anomalii psychicznej²⁴. Stąd 19 lutego 2004 r. sędziowie rotalni pod przewodnictwem Aegidio Turnaturiego podjęli decyzję negatywną²⁵.

5. Wyrok c. Serrano Ruiz z 15 lipca 2005 r.

W sprawie *Philadelphien. Latinorum* prowadzonej z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego po stronie powoda (kan. 1095, 2°) w części *in facto* problem pracoholizmu wystąpił incydentalnie²⁶. Biegły scharakteryzował osobowość powoda w kategoriach typu pasywno-unikającego. Twierdził, iż mężczyzna w celu uniknięcia kłopotów w pożyciu małżeńskim pogrążył się w pracy; był pracoholikiem²⁷. Ponens podważył tę ekspertyzę, argumentując, iż nie określono w niej ani zaburzenia osobowości, ani jego przymiotu²⁸. Dnia 15 lipca 2005 r. turnus rotalny wydał wyrok negatywny²⁹.

6. Wyrok c. Huber z 1 lutego 2007 r.

Również w kolejnym rotalnym orzeczeniu c. Huber z 1 lutego 2007 r. określono zakres sporu z tytułu ujętego w kan. 1095, 2° po stronie powoda³⁰.

²¹ Tamże, n. 28: „Esto partium interpersonalem relationem defuisse vel in summo discrimine tandem fuisse non comprobatur ex actis nec Peritus ostendit idque accidisse ob psychicas anomalias utriusque vel alterutriusque partis”.

²² Tamże, n. 30.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże, n. 31.

²⁵ Tamże, n. 33.

²⁶ A. 85/2005, *Philadelphien. Latinorum*, Dec. c. Serrano Ruiz z 15 lipca 2005 r., n. 2 (nieopublik.).

²⁷ Tamże, n. 12.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże, n. 15.

³⁰ A. 11/2007, *Brisbanen.*, Dec. c. Huber z 1 lutego 2007 r., n. 2. (nieopublik.).

W n. 11 części *in facto* zauważono, iż sędziowie drugiej instancji z akt sprawy wywiedli tezę, iż powód był pracoholikiem. W ich przekonaniu jego stan psychiczny doprowadził do rozpadu związku stron³¹. Według turnusu rotalnego w drugiej instancji posłużono się niewłaściwą metodologią w analizie akt sprawy. Odnosząc się do uzasadnienia wyroku trybunału drugiej instancji redaktor wyroku stwierdził, iż wprawdzie nie podważa faktu, iż sędziowie drugiej instancji rozstrzygając uzyskali pewność moralną, ale w jego przekonaniu, ich argumentacja była niewłaściwa, gdyż nie rozróżnili pomiędzy przyczynowością a determinacją. W jego opinii nie można zdeterminowanych skutków zredukować do określonej przyczyny³².

Biegły zaprzeczył tezie, iż dysfunkcjonalność powoda rzutowała na zaburzenie uzależnienia. Argumentując zwrócił też uwagę, iż pracoholizm w klasyfikacjach zaburzeń nie jest uznawany za jednostkę diagnostyczną³³. Podobnie drugi z biegłych nie zdiagnozował u mężczyzny zaburzenia psychologicznego lub psychiatrycznego³⁴. Dnia 1 lutego 2007 r. turnus rotalny orzekł ważność małżeństwa stron³⁵.

³¹ Tamże, n. 11.

³² Tamże: „Nostrum officium non est cum appellatis Iudicibus contentionem instituere. Nihil habemus contra certitudinem, quam assecuti sunt. Nobis unum ex eorum sententia manifestum est: ipsos non satis distinxisse inter causalitatem et determinationem. In humanis namque determinatos effectus ad determinatam causam reducere non licet, quidem propter liberum arbitrium”.

³³ Tamże, n. 12: „Peritus Rotalis priorem relationem peritalem sub aspectu professionali aestimat scribens: «Le conclusioni peritali esistenti in Atti si basano sull'assunto che un background disfunzionale dell'attore abbia determinato il disturbo addictive che, data la sua pervasività ed esclusività, avrebbe oscurato in lui qualsiasi altro interesse, incluso quello per la famiglia, e tuttora lo affliggerebbe». Praeter quam quod «addictive disorder» in novis viri nuptiis non amplius existit, dicendum est «workalcoholism» admitti non posse «come una categoria diagnostica codificata e quindi accettata e utilizzabile» (Add. Summ., 23)”.

³⁴ Tamże: „Peritus ex tabulis processualibus conclusiones trahit: «Non ritengo che l'attore, Sig. Desmond Mitchell, soffra e abbia sofferto di un disturbo d'ordine psicologico e/o psichiatrico. Ciò affermo in considerazione del fatto che il diagnosticato addictive disorder (workalcoholism o dipendenza patologica dal lavoro, che avrebbe distolto ogni interesse dalla famiglia) è attualmente considerato più un costrutto sociologico che una diagnosi psichiatrica, e che non si può dedurre o inferire in via ipotetica nell'attore un'anomalia psicologica o psichiatrica sulla sola base della presenza di una storia traumatica o, ancora, di una sua eventuale incapacità a fronteggiare un problema relazionale stressante (il disturbo psichiatrico della moglie) intervenuto nella fase tardiva della convivenza matrimoniale» (Add. Summ., 23)”.

³⁵ Tamże, n. 13.

7. Wyrok c. Stankiewicz z 26 czerwca 2007 r.

W Rocie Rzymskiej sprawa *Bellomonten*. toczyła się z poważnego rozeznania oceniającego po obu stronach umowy małżeńskiej (kan. 1095, 2°)³⁶.

Powódka w oświadczeniu złożonym 22 lata po zawarciu związku utrzymywała, iż jej mąż był pracoholikiem. Twierdziła, iż *de facto* w pożyciu małżeńskim nigdy nie było czasu na poruszenie problemów małżeńskich³⁷. Ponens krytycznie odnosząc się do jej wypowiedzi podkreślił, iż nie odniosła się ona w niej do ciężkości zaburzenia i jego wpływu na podejmowanie decyzji względem dzieci³⁸. Roszczeń powódki nie potwierdzili świadkowie, przekonując, iż powód był dobrym ojcem i pracownikiem³⁹. Utrzymywali, iż na początku pożycie małżeńskie stron funkcjonowało perfekcyjnie⁴⁰. Zdaniem redaktora wyroku zaistniałe trudności miały jedynie charakter przypadkowy. W jego przekonaniu nie godziły one w konsens małżeński⁴¹. Dnia 26 czerwca 2007 r. turnus rotalny pod przewodnictwem Antoniego Stankiewicza wyrokował *pro validitatae matrimonii*⁴².

8. Wyrok c. Pinto z 6 lipca 2007 r.

W Rocie Rzymskiej w sprawie *Derrien*. spór zawiązano z tytułu określonego w kan. 1095, 2° po stronie powoda⁴³. Z uzasadnienia faktycznego wyroku wynika, iż w trakcie trwania małżeństwa pojawiły się trudności. Strony i świadkowie byli zgodni co do tego, iż powód wiele czasu poświęcał pracy. Ponens zauważył jednak, iż pochłonięcie pracą dla potrzeb rodziny w żaden sposób nie powinno być oceniane w kategoriach anomalii, jeśli nie

³⁶ Bellomonten., Dec. c. Stankiewicz z 26 czerwca 2007 r., RRDec., vol. XCIX, n. 3.

³⁷ Tamże, n. 9.

³⁸ Tamże: „Praeterea pars conventa haud praetermittit memorare indolem rigidam et imperiosam patris actoris eiusque magnum influxum in omnes filii sui decisiones”.

³⁹ Tamże, n. 10.

⁴⁰ Tamże, n. 11.

⁴¹ Tamże: „Difficultates autem vitae coniugalis ab actore eiusque testibus denuntiatae, apparent contingentes tantum, post nuptias nempe exortae, quae ideo in consensum matrimoniale sive actoris sive partis conventae, ante plures annos elicited, nullum influxum exercere poterant”.

⁴² Tamże, n. 14.

⁴³ A. 93/2007, Derrien., Dec. c. Pinto z 6 lipca 2007 r., n. 9. (nieopublik.).

godzi ono w relacje interpersonalne⁴⁴. Orzekając negatywie turnus rotalny w konkluzji stwierdził, iż w rozstrzyganej sprawie nie wystąpiły zaburzenia w pożyciu małżeńskim generowane jakąś anomalią⁴⁵.

9. Wyrok c. Ferreira Pena z 6 lutego 2018 r.

W sprawie *Presovien*. prowadzonej z tytułów poważnego braku rozeznania oceniającego (1095, 2°) oraz wykluczenia dobra potomstwa po stronie kobiety (kan. 1101 § 2)⁴⁶ podważono jej pracoholizm. Według redaktora wyroku jej zapracowanie mieściło się w granicach normalności⁴⁷. Podobne było stanowisko biegłych. Wykluczyli oni poważny brak rozeznania oceniającego kobiety⁴⁸.

10. Wyrok c. Heredia Esteban z 26 października 2021 r.

Sprawę *Sancti Ludovici* prowadzono z kan. 1095, 2° po stronie mężczyzny⁴⁹. W analizowanym wyroku problem pracoholizmu stał się obiektem zainteresowania biegłego. Ekspert powołany w drugiej instancji na podstawie

⁴⁴ Tamże: „Sedulitas vero in labore exercendo pro familia alenda nullatenus uti ratio agendi suapte natura anomala videtur, nisi opera relationes interpersonales praepediant, etsi dubium remanet internum desiderium actoris effugiendi primum e domo parentali postea vero ex illa coniugali aliquam sapere incapacitatem ad relationem interpersonalem”.

⁴⁵ Tamże: „Ex actis vero minime constat defectum communicationis interpersonalis ex aliqua anomalia actoris ortum esse, sed potius ex eiusdem absentis laboris causa”.

⁴⁶ A. 23/2018, *Presovien.*, Dec. c. Ferreira Pena z 6 lutego 2018 r., n. 2 (nieopublik.).

⁴⁷ Tamże, n. 11: „Pariter improprium videtur in muliere quandam pathologicam addictionem ad laborem (s. d. “workaholism”) conicere. Etenim magna deditio actricis ad opus intra limites normalitatis psychologicae inscribitur, et potius explicatur concreta necessitate regendi larem domesticum, attenta mariti incerta et intermissa (haud ceterum omnino licita, ut visum est) occupatione. Rotunde mulier ad rem in secundo vadimonio declaravit: «Non consideravo il lavoro come fuga di casa, ma non avevo altra via di scampo, non avevo dei soldi» (Summ., p. 53/19)”.

⁴⁸ Tamże: „Debiliores sunt quoque peritales apportationes quoad mulierem actricem. Pressius prior peritus manifestationes intensae deditiois ad laborem omnino intra considerationes prudentiae – ideoque sanae discretionis iudicii – circumscriptas fuisse: «erano legate con il rendersi conto della situazione economica, nella quale gli sposi si trovavano. Per questo motivo [actrix] ha favorito la sua carriera. Voleva dedicarsi alla vita familiare solo dopo aversi [sic] costruita una certa posizione nella sua professione» (Summ., p. 35). Peritus vero secundae instantiae in actrice dumtaxat quandam personalitatis intraversionem deprehendit, ceterum ope actuositatis in ambitu professionali bene compensatam (cf. Summ., p. 55)”.

⁴⁹ A. 136/2021, *Sancti Ludovici*, Dec. c. Heredia Esteban z 26 października 2021 r., n. 4 (nieopublik.).

akt sprawy uznał, iż mężczyzna zarówno przed zawarciem małżeństwa, jak i po zawarciu małżeństwa popadł w pracoholizm; później został też owładnięty alkoholizmem⁵⁰. Walor sporządzonej ekspertyzy zanegował turnus rotalny, podkreślając, iż jej konkluzji nie wywiedziono z elementów obiektywnych wynikających z akt sprawy. Według audytorów rotalnych oparto ją na probabilistycznej interpretacji faktów i wydarzeń⁵¹. Dnia 26 października 2021 r. rotalny skład sędziowski sprawę rozstrzygnął negatywnie⁵².

Zakończenie

Z zaprezentowanych analiz wynika, iż za wyjątkiem wyroku c. Ferreira Pena z 6 lutego 2018 r., który mimo tego że był afirmatywny, to jednak kwestia pracoholizmu w prowadzonej sprawie nie stanowiła problemu kluczowego; podważono w nim jurydyczny walor pracoholizmu; we wszystkich pozostałych badanych orzeczeniach turnusy rotalne wyrokowały negatywnie.

W związku z takimi rezultatami badań trzeba postawić pytanie: czy w związku z takim stanem judykaturalnym za poprawną można uznać konkluzję, iż pracoholizm nie może stać się przyczyną niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa? Odpowiedź na to pytanie powinna być kategoryczna – negatywna. W tym wypadku wydaje się być uprawniona teza, iż audytorzy rotalni wyrokowali *pro validitae matrimonii* ze względu na zaistniałe uwarunkowania toczących się spraw. Optując za tym twierdzeniem należy spostrzec, iż w większości badanych orzeczeń pojawia się odniesienie do kanonicznej kategorii anomalii i jej tak istotnego dla orzekania przymiotu ciężkości. W wyroku c. Boccafoli z 21 marca 2001 r. podkreślono, iż w sprawie *Brentvooden* nie wystąpiła ciężka anomalia⁵³. Z kolei w orzeczeniu c. Turnaturi z 19 lutego 2004 r. biegła uznała, iż mężczyzna w momencie zawarcia małżeństwa nie był dotknięty prawdziwym

⁵⁰ Tamże, n. 20.

⁵¹ Tamże: „Tribunal significat ullo sine dubio Professoris “Ronald” DICKER relationem peritale in secunda instantia perfectam– etsi nixam in actis causae, accipiendam non esse sive circa proemia sive circa conclusiones, quia “diagnosis” adtinens ad “Generalized Anxiety Disorder -a, Avoidant Personality Disorder -b” in viro actore, minime nititur in elementis obiectivis, emergentibus ab actis quin potius in probabili interpretatione factorum atque eventuum”.

⁵² Tamże, n. 23.

⁵³ Dec. c. Boccafoli z 21 marca 2001 r., n. 13.

zaburzeniem lub anomalią psychiczną⁵⁴. W rozstrzygnięciu c. Serrano Ruiz z 15 lipca 2005 r. redaktor wyroku zakwestionował konkluzję ekspertyzy, wskazując, iż nie określono w niej zaburzenia osobowości oraz jego ciężkości⁵⁵. W sentencji c. Huber z 1 lutego 2007 r. biegli diagnozowali zaburzenie uzależnienia⁵⁶. Wreszcie w wyroku c. Pinto z 6 lipca 2007 r. rozstrzygnięto sprawę *Derrien*. negatywnie, gdyż uznano, iż popadnięcie mężczyzny w pracę nie może być uznane za ciężką anomalię⁵⁷.

Z przytoczonych judykaturalnych twierdzeń i wnioskowań wynika, iż w orzecznictwie rotalnym nie wyklucza się, iż pracoholizm jest anomalią, która może generować niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa. W związku z tym należy się przyjrzeć результатам badań nauk psychologicznych i medycznych w tej materii, gdyż one w kanonistyce są recypowane. W publikacjach poświęconych temu zagadnieniu utrzymuje się, że pracoholizm może stać się uzależnieniem. Wskazuje się, iż wykonywanie pozytywnej pracy generuje emocję pozytywną w postaci zadowolenia [Dudek 2008, 249]. Według Lucyny Golińskiej „[...] o rzeczywistym pracoholizmie można mówić wówczas, gdy pracownik odczuwa silny przymus pracy, co utrudnia mu limitowanie zaangażowania i zaabsorbowania pracą, mimo że nie jest ona dla niego źródłem zadowolenia” [Golińska 2010, 98]. Badacze definiują pracoholizm jako kompulsywne zaburzenie zachowania, przejawiające się w uzależnieniu od pracy [Dudek 2008, 249; Schulz 2017, 421]. Diane Fassel uznała je za patologię [Fassel, 1990, 2]. W kontekście prowadzonych badań szczególnie istotną wydaje się jedna postać pracoholizmu, określana mianem procoholizmu eskapistycznego, przejawiającego się w tym, iż nadmierne zaangażowanie w pracę staje się ucieczką przed różnymi egzystencjalnymi kłopotami, przykładem czego są kłopoty rodzinne [Dudek 2008, 250]. W opracowaniu *Ocena pracoholizmu jako behawioralnej tendencji – polska adaptacja kwestionariusza Mudracka i Naughtona* stwierdzono: „Przedkładanie pracy ponad inne aspekty życia i pozostałe wartości prowadzić musi do obniżenia jakości funkcjonowania rodziny oraz osłabienia relacji z partnerem i dziećmi” [Dudek, Hauk, i Merecz 2011, 128]. Z kolei inni badacze zauważyli, iż zaistniałe uzależnienie generuje dysharmonię

⁵⁴ Dec. c. Turnaturi z 19 lutego 2004 r., n. 31.

⁵⁵ Dec. c. Serrano Ruiz z 15 lipca 2005 r., n. 12.

⁵⁶ Dec. c. Huber z 1 lutego 2007 r., n. 12.

⁵⁷ Dec. c. Pinto z 6 lipca 2007 r., n. 9.

w funkcjonowaniu jednostki, w następstwie czego dochodzi od zaniedbywania innych aktywności, w takich sferach, jak życie rodzinne czy relacje z innymi osobami [Golińska 2010, 99; Hauk i Chodkiewicz 2013, 383-85]. Co więcej, pracoholizm wpływa destrukcyjnie nie tylko na życie rodzinne oraz występujące w pożyciu relacje interpersonalne, ale także na zdrowie fizyczne oraz psychiczne małżonka [Dudek 2008, 253]⁵⁸. Utrzymujący się stan psychiczny w efekcie może spowodować pogorszenie stanu zdrowia i pojawienia się choroby [Dudek, Hauk, i Merecz 2011, 128].

Reasumując, pracoholizm może destrukcyjnie wpływać na funkcjonowanie życia rodzinnego [Torp, Lysfjord, Hovda 2018; Bayhan Karapinar, Metin Camgöz, Tayfur Ekmekci, i in. 2020]. Odnosząc się do tego problemu Diana Malinowska utrzymuje, iż pracoholików charakteryzuje mniej efektywna strategia rozwiązywania problemów, gorsza jakość komunikacji, większe zakłócenia w relacjach intymnych [Malinowska 2014, 66]. Z reguły doświadczają oni większych problemów psychicznych oraz zdrowotnych. Występuje u nich większy poziom depresji oraz lęku [tamże, 67]. Niejednokrotnie ich uzależnienie godzi także w dobro dzieci [Robinson 2002, 37-41].

Przenosząc przytoczone rezultaty na grunt kanonistyczny należy stwierdzić, że szczególne zaabsorbowanie pracą na rzecz rodziny samo w sobie nie może być uznane za przyczynę nieważności małżeństwa. Może stać się tak jedynie wtedy, gdy pracoholizm stanie się anomalią generującą niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa. Trzeba podkreślić, iż powinien on jednak spełniać istotne kryteria kanonicznego konceptu niezdolności konsensualnej, jakimi są ciężkość anomalii oraz jej związek przyczynowy z niezdolnością.

Z reguły w badanych wyrokach rotalnych prowadzono sprawy z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego (kan. 1095, 2°); nie można jednak wykluczyć, iż mogą być one prowadzone także z tytułu określonego w kan. 1095, 3°, to znaczy, z niezdolności natury psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Pracoholizm bowiem może uniemożliwić podjęcie istotnych obowiązków małżeńskich w obszarach dobra małżonków oraz dobra potomstwa [Mierzejewski 2011, 27-57].

⁵⁸ Szerzej na temat badań nad tym zjawiskiem zob. Robinson 2001, 123-35.

PIŚMIENNICTWO

- Bayhan Karapinar, Pinar, Selin Metin Camgöz, Ozge Tayfur Ekmekci, i in. 2020. „Employee Wellbeing, Workaholism, Work–Family Conflict and Instrumental Spousal Support: A Moderated Mediation Model.” *Journal of Happiness Studies* 21:2451–471. <https://doi.org/10.1007/s10902-019-00191-x>
- Dudek, Bohdan, Mateusz Hauk, i Dorota Merecz. 2011. „Ocena pracoholizmu jako behawioralnej tendencji – polska adaptacja kwestionariusza Mudracka i Naughtona.” *Medycyna Pracy* 62, nr 2:127–32.
- Dudek, Bohdan. 2008. „Pracoholizm – szkodliwy skutek nadmiernego zaangażowania w pracę.” *Medycyna Pracy* 59, nr 2:247–54.
- Dzierżon, Ginter. 2011. „Recepcja osiągnięć psychologii u psychiatrii w prawie małżeńskim.” *Prawo Kanoniczne* 54, nr 1-2:175–90.
- Fassel, Diane. 1990. *Working Ourselves to Death: The High Costs of Workaholism, the Rewards of Recovery*. San Francisco: Harper Collins.
- García Faílde, Juan J. 1990. *Trastornos psíquicos y nulidad del matrimonio*. Salamanca: Publicationes Universidad Pontificia de Salamanca.
- Golińska, Lucyna. 2010. „Pracoholizm – istota, konsekwencje i uwarunkowania.” *Acta Universitatis Lodziensis. Folia psychologica* 14:97–107.
- Górski, Krzysztof. 2006. *Das Personenbezogene Eheverständnis und Relatives Erfüllungsvermögen*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Hauk, Mateusz, i Jan Chodkiewicz. 2013. „The Role of General and Occupational Stress in the Relationship between Workaholism and Work-Family/Family-Work Conflicts.” *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health* 26, nr 3:383–93.
- Kamiński, Rafał. 2024. *Narcyzm wrażliwy i jego wpływ na zdolność do zawarcia małżeństwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Malinowska, Diana. 2014. *Pracoholizm, zjawisko wielowymiarowe*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Mierzejewski, Krzysztof. 2011. „Pracoholizm jako przyczyna niezdolności do zawarcia małżeństwa.” *Ius Matrimoniale* 16(22):27–57.
- Oates, Wayne. 1972. *Confessions of a Workaholic*. New York: World.
- Paździor, Stanisław. 1999. *Przyczyny psychiczne niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*. Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu.
- Paździor, Stanisław. 2004. *Przyczyny poważnego braku rozeznania oceniającego w świetle kan. 1095 n. 2*. Lublin: Wydawnictwo Polihymnia.

- Robinson, Bryan. 2001. „Workaholism and Family Functioning: a Profile of Familial Relationships, Psychological Outcomes, and Research Considerations.” *Contemporary Family Therapy* 23, nr 1:123-35.
- Robinson, Bryan. 2002. „Workaholism: Bridging the Gap Between Workplace, Sociocultural, and Family Research.” *Journal of Employment Counseling* 37, nr 3:37-41.
- Schultz, Anna. 2017. „Pracoholizm znamię współczesności?” *Nauki Ekonomiczne* 26:417-34.
- Torp, Steffen, Linda Lysfjord, i Hovda H. Midje. 2018. „Workaholism and Work – Family conflict among University Academics.” *Higher Education* 76:1071-1090. <https://doi.org/10.1007/s10734-018-0247-0>